

СТАНОВИЩЕ

на

проф. д.и.н Милко Стоянов Палангурски

за конкурса за професор по 2.2.История и археология (История на България – нова българска история), обявен за нуждите на Исторически факултет на СУ „Климент Охридски“ – Държавен вестник Бр.82, 3.X.2014 г. с участник доцент доктор **ВЕСЕЛИН КОСТОВ ЯНЧЕВ**

Участие в конкурса взема само доц. д-р Веселин Костов Янчев. Той е представил 3 монографии, 4 студии, 5 статии, участие в съставителство на сборник и авторство на 2 учебника. Това разбира се е продукцията, която не е използвана в предишни процедури. Веднага прави впечатление, че доц. В. Янчев продължава дългогодишните си изследвания върху ролята, мястото и значението на българската армия в развитието на модерна България, тема, която упорито присъства в неговото творчество повече от две десетилетия. Другите посоки на изследване в представените в конкурса материали са посветени на парламентарната история, персоналните биографични очерци и партийно-политическата история.

Основното съчинение, с което участва доц. Янчев е книгата му „Армия, обществен ред и вътрешна сигурност. Между войните и след тях. 1913-1915 и 1918-1923“, С., 2014. На 433 страници е представена ролята и мястото на една от най-важните институции в страната – армията, и нейната роля в опазването на обществения ред и сигурност. Една на пръв поглед странична дейност на армейската структура, но за изследвания период, както впрочем авторът е доказал и за предходните години, тя се оказва институция с невероятно обемна, разнопосочна и често многофункционална роля. Една роля, която впрочем показва, че всякакви опити за идеализиране на демократично-конституционния режим през периода е плод на ненаучна, често партийно-политическа идеализация и при пренебрегване на историческите факти и процеси. Поставена между

политиката и войната, на родната войска се налага да преодолява наситени с трудности процеси. Едва ли има друга обществена структура, която за толкова кратко време да попада и преодолява различни по своя характер ситуации, които са ни представени напълно коректно, с изводи направени на достатъчно, дори мога да кажа с привличането на пълния изворов материал и при отлично познаване на историографския процес и постижения.

Авторът показва всички дейности, с които армията по необходимост е натоварена по време на излизането на страната от два поредни военни цикъла, които завършват с поражение. Макар и в различна политическа ситуация и държавно ръководство, армията се оказва единственият реален инструмент за запазване на държавната структура и националната сигурност. Както след 1879 г., така и в този момент се оказва, че няма друга сила и други средства, които могат да организират, запазят някакъв ред и дори да спасят разпадащата се пред очите на политическите сили държавност. В тази посока, страниците посветени на няколко събития, които отдавна са интересни за националната историография – излизането от Балканските войни и налагането на навия административен ред в присъединените към страната земи, военното положение и влизането в Първата световна война, крахът през 1918 г., армията и преодоляването на фронтовия разпад и революционните пориви в първата година след войната, са описани и анализирани по начин, който според мен ще влезе трайно в историографския процес и направените изводи и изведени постановки много трудно ще бъдат ревизирани, защото са направени изключително професионално и в съответствие с най-добрите практики на историческото изследване.

Следващите основни проблеми поставени пред армията – транспортната стачка, пропагандата и опитите за налагане на болшевишка диктатура, икономическата криза, политическите борби между отделните

крила на управляващите и опозиционни сили – всичко това също е анализирано с помощта на богат и първокласен изворов материал. Показва се как, именно тази борба, водена в условията на военно положение увеличава мощта на Военния съюз, който овладява голяма част от армията, придобива изключителна роля не само при гарантирането на вътрешната и външна сигурност на страната, а постепенно се превръща и в реален политически фактор с „висока морална стойност“, а офицерският корпус трябва да „прочистят обществото“ и поведат нацията към „един повзвишен обществен живот“. Остава да се видят пътищата и начините за осъществяването на тази цел, която завършва с преврата на 9 юни 1923 г. и доц. Янчев ги е пресъздал в четвърта и пета глава на книгата си. В тях са показани пътищата на раздяла и близост между власт и армия, опитите за реформиране на военната структура, политическите сблъсъци и законодателните промени, трудностите на новите структури, които са създадени поради мирния договор – жандармерия и погранична стража, проблемите с набирането на военнослужещите, военносъдебното ведомство, конфликтът с ВМРО и т.н. Страниците, посветени на сблъсъкът на земеделския режим с всички политически фактори ясно и категорично показват как се оформят и налагат контурите на една диктатура и защо през 1923 г. страната е изправена пред дилемата или диктатура, или преврат. Към тематиката на тази книга трябва да отнеса и две от студиите, които са част от централното внимание в изследванията на доц. В. Янчев и посветени на вътрешните функции на армията в междувоенния период и превратът на 9 юни 1923 г.

Втората книга на доц. д-р В. Янчев, която е предложена на вниманието на научното жури е „Службите за охрана в България. От княза до президента 1879-2013“, С., 2013. Тя е посветена на една исторически наложила се като необходимост за държавната структура служба, която в различни времена не само се развива, но и дълги години функционира в

пространството между държавния глава, армията и вътрешното министерство и съвсем логично написаните страници показват коренно различното съдържание и обхват на системата за охрана на висшите държавни лица. Доц. Янчев много сполучливо намира и показва онези елементи на приемственост, които се простират в продължение вече на три века и то в условията на коренно различни политически и идеологически системи на управление. Това показва, че като автор той изключително успешно успява не само да пресъздаде историческата картина, но и много бързо да включва в своя разказ особеностите на историческото развитие от различните периоди от модерната ни история.

Създаването на службата при княз Александър и нейното развитие по време на царете Фердинанд, Борис и Симеон се разглеждат като част от процеса на изграждането и функционирането на държавната система и структура. Анализират се онези отличителни черти и вътрешни пулсации на службата – от военен конвой на главнокомандващия до реален фактор в държавната политика, от гвардейска част до обикновени телохранители на различни институции.

Несъмнен принос са и страниците посветени на развитието на тази институция след 9 септември 1944 г. Показано е овладяването, разширяването на службата и нейната нова функция – обслужването на възникващата и развиваща се динамично като обем и правомощия номенклатура. Това превръща УБО в една от най-мразените прояви на тоталитарната власт, но и същевременно в „преторианска гвардия“, която има ресурс да бъде фактор в политическите борби. В случая смятам, че е по-важно да отбележа много професионалното показване на структурата и набъбващия обем на тази служба, като същевременно не се отминават и опитите за нейно вътрешно реформиране. Те са в посока налагане на превес на охранителната дейност, които макар и да са обречени на неуспех по дефиниция, показват защо службата остава неутрална и не

възпрепятства опитите за политическа промяна след 1989 г. и отново се превръща във фактор и в последния четвърт век.

Като отглас от по-ранните проучвания на доц. Янчев върху развитието на армейската структура и нейните взаимоотношения с обществото, но на по-високо синтетично ниво са четири негови работи. На първо място слагам студията „Армията и разбойничеството в България от Освобождението до началото на XX век“. Направените в нея изводи, определените етапи в участието на армията за преодоляването на този недъг на младата държава са изключително точни и могат да залегнат като аксиоми в историографския процес. Абсолютно споделям неговото мнение, че независимо от управляващите екипи и кои са държавните глави, всички са готови да „използват крайни мерки за запазването на държавата“. И то при условие, че няма отговорен фактор, който да не отчита и всички негативни последици от укрепването на държавата чрез използването на армията, военното положение, военните съдилища и извънредните пълномощия, които несъмнено създават „опасни прецеденти за бъдещето“.

В същото направление на изследване може да бъде отнесена и още една статия – „Княз Александър I, армията и Русия 1879-1885“. В нея се прави опит за концептуално анализиране на един от най-трудните и незаслужено пренебрегвани проблеми при създаването на модерна България – превръщането на армията от изградена и контролирана от руската империя институция в гарант за българската национална сигурност, и в реално функциониращ инструмент за осъществяването на националните идеали. Авторът ни представя цялата трудност в борбата за контрол върху единствената българска гео/стратегическа институция, борба, която завършва не само с успех за родната политика, но и с разрыв между двете държави и династична криза.

Последната статия от този кръг е посветена на Търновската конституция и на проблемите на вътрешната сигурност. В нея се показват конституционните проблеми, законовите несъвършенства и нежеланието на политиците да изчистят проблемите около въвеждането на „военното положение“, а и изобщо намесата на армията във вътрешната политика на страната, което показва защо и след първите години на свободна България, този проблем постоянно „ще генерира по-скоро несигурност и конфликти, отколкото сигурност и просперитет“. Направените изводи в тази статия много трудно могат да бъдат пренебрегвани или ревизирани, тъй като както се видя вече, те са плод на дългогодишен анализ, творчески търсения и отлично познаване на всички явни и скрити процеси в тази сфера.

В кръгът на военната история са и статиите посветени на Съюза на запасните офицери в навечерието на Втората световна война, както и биографичните бележки за двама от най-големите военни конспиратори и политически лица – Дамян Велчев и Кимон Георгиев.

Третата монография е посветена на 125 годишнината на Българския парламент, която е написана в съавторство, на английски език. Юбилейният повод на написването и издаването на книгата не намалява нейната стойност. Текстовете на доц. Янчев са стегнати, коректни и отлично допълват богатият илюстративен материал представен в изданието.

Нарочно не разгледах това издание заедно с другите монографии, тъй като то има и други функции. Като преподавател и лектор доц. В. Янчев съвсем логично продължава своята добре позната и от преди дейност като автор на учебници, учебни помагала и научно-популярни изследвания. В списъка на този вид текстове, особено място заема участието му в учебникът История и цивилизация за 6 клас и посветеното на Балканската война издание „Войната, такава каквато беше“. Последното

издание има изключително познавателна стойност и дава възможност на широк кръг читателите и особено на учителите, а и на университетските преподаватели, да покажат и онагледят с първокласен материал обучението на студенти и ученици. И ако предходните изследвания са с строго научен профил, това е един блестящ повод да си припомним, че историкът има и функцията, а и задължението на модератор и разпространител на историческото познание, още повече, че публикувания фотографски материал и обяснителните бележки към него са по същество и строго научно изследване. В тази група поставям и студията „Апологията на българската социалдемокрация“, която е както връщане към по-ранни сфери на неговите изследвания, но е и един продукт, достатъчно обемен за издаването му в самостоятелно книжно тяло. Освободен от баласта на всякакви идеологически настроения, този текст показва същността, характерните черти и етапите на развитие на българската социалдемокрация и то не като някаква самобитна, доморасла, а като нормална европейска партия.

Всички изследвания на доц. д-р В. Янчев са плод на богатата информационна основа, с привличането на максимално широк кръг от исторически извори от всякакъв характер и всяка негова теза се основава на будещи доверие източници. Трябва да се отбележи, че той показва изключително коректно и критично отношение не само към документите, но и към постигнатото от историографията. Широката му осведоменост, професионалната му нагласа и непредобеден поглед върху изследваните обекти го превръщат в сериозен изследовател на модерната ни история. С течение на времето той се превърна в един от не само подготвени, но и упоритите в своя професионален стремеж изследователи.

С представените монографии, студии и статии се запълват празнини в българската историческа наука, оборват се остарели схващания, поставени са нови тези и постановки. Налице е ясно и отчетливо развитие

на кандидата след хабилитирането му като доцент. Посочените научни приноси и достойнства ми дават основание категорично да заявя, че доц. д-р В. Янчев отговаря на изискванията да заеме академичната длъжност „професор“ по обявения конкурс по направление 2.2.История и археология (История на България – нова българска история), обявен за нуждите на Исторически факултет на СУ „Климент Охридски“.

8 януари 2014 г.

проф.дин Милко Палангурски

